
УЧАСТЬ МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

УДК 347.921

Дубинський О. Ю.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

В статті розглянуто захист людини в дитячі роки, коли відбувається духовне, моральне, фізичне становлення особистості, засвоєння національних і загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: малолітні, неповнолітні, процесуальні норми, сімейні права, судова практика.

З метою ефективного захисту порушених прав малолітніх і неповнолітніх осіб під час розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин, суд повинен застосовувати поряд із загальними нормами цивільного процесуального права, процесуальні правила, що містяться у нормах Сімейного кодексу України (далі – СК). Такі процесуальні правила не складають окремого розділу, а знаходяться в усіх главах нормативного акта та розраховані на застосування під час розгляду в суді конкретних категорій сімейних справ.

За своїм змістом більшість цих процесуальних правил регулюють питання підвідомчості, а саме: який орган компетентний розглядати певний спір (суд, орган опіки та піклування); склад осіб, які можуть брати участь у справах, що виникають із сімейних правовідносин; процесуальні особливості цієї категорії справ у зв'язку із участю в них малолітніх і неповнолітніх осіб.

Значно менше такими процесуальними правилами регламентуються особливості підготовки до судового розгляду та процедура розгляду справ за участю осіб, які не досягли повноліття. Немає таких процесуальних норм, які б окремо регулювали підготовку та розгляд справ про стягнення аліментів на утримання малолітніх і неповнолітніх, про позбавлення батьківських прав осіб, які ухиляються від утримання та виховання неповнолітніх, про встановлення батьківства щодо неповнолітньої дитини, яка народилася у батьків, які не

перебувають у шлюбі, також і в чинному Цивільному процесуальному кодексі. Тому, на мою думку, судді з метою захисту прав та інтересів неповнолітніх у процесі реалізації ними права на судовий захист належить дотримуватися процесуальних норм, які містяться в ЦПК, і процесуальних правил, що входять до СК, з метою вироблення загальних процесуальних рекомендацій для розгляду справ, які виникають із сімейних правовідносин за участю неповнолітніх дітей.

За визначенням Н.М. Кострової, роль процесуальних правил, які містяться в Сімейному кодексі, велика, оскільки вони покликані спеціалізувати процесуальну форму захисту сімейних прав, зробити її ефективнішою з урахуванням специфіки сімейних правовідносин, разом з тим їх внесення до неспеціалізованого нормативного акта створює певні труднощі в судовій практиці, адже вони повинні застосовуватися разом із загальними правилами спеціалізованого процесуального законодавства [2, 52]. Особливо це стосується застосування тих процесуальних правил, які не відповідають загальним процесуальним нормам. Так, згідно з абз.2 ч. 2 ст. 166 СК, одночасно з позбавленням батьківських прав суд може стягнути аліменти на утримання дитини на вимогу позивача або за власної ініціативи. Таке процесуальне правило по суті є імперативним правилом об'єднання позовних вимог, причому уточнюється, що ініціатива такого об'єднання може походити від позивача або за ініціативою суду. Разом з тим за загальним положенням процесуального законодавства ініціатива щодо об'єднання та роз'єднання позовних вимог належить позивачеві (ч. 1 ст. 126 ЦПК), суддя може лише оцінити доцільність такого об'єднання. Окрім цього, процесуальне законодавство, а саме ч. 1 ст. 11 ЦПК установлює для суду необхідність розглядати цивільні справи без жодних винятків у межах заявлених особами вимог. Як бачимо, процесуальне правило, що міститься в нормі статті 166 СК, не відповідає нормі ЦПК. Інакше складається, коли процесуальні правила СК стосовно стягнення аліментів на утримання неповнолітніх містяться ще й у діючій нині постанові Пленуму Верховного Суду України "Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України" № 16 від 12.06.1998 року (далі – Постанова) [3, 215-236]. Така позиція законодавця, на мою думку, можливо, пояснюється тим, що дитина

вже втратила батьків або одного з них, а тому не можна позбавляти її ще й матеріального утримання, що може свідчити про першочергове завдання судочинства у справах, які виникають із сімейних правовідносин, – це захист майнових і особистих немайнових прав підростаючого покоління. На думку Н.М. Кострової, ефективність таких норм суттєво зменшується через те, що вони не відповідають правилам цивільного процесуального законодавства [2, 53]. Натомість, В.М. Шерстюк стверджує, що спеціальна процесуальна норма, яка міститься в нормативних актах матеріального права, може інакше регулювати ті чи інші процесуальні відносини [4, 7]. Така позиція не знайшла одностайності серед науковців-процесуалістів. Більше того, якщо детально проаналізувати загальне правило цивільного судочинства, а саме норму статті 2 ЦПК, ми не знайдемо жодних застережень щодо неможливості застосування будь-яких інших норм чи правил, окрім процесуальних, при здійсненні правосуддя в цивільних справах. Ця стаття не містить жодних застережень щодо відповідності будь-яких інших процесуальних правил, що містяться в інших законах, Цивільному процесуальному кодексу.

У сімейному законодавстві подальший розвиток набули, поряд із диспозитивними, і публічні засади судового захисту сімейних прав, особливо прав неповнолітніх, які потребують захисту з боку держави. Така тенденція простежується перш за все в тих процесуальних правилах СК, які закріплюють права й обов'язки прокурора, органів опіки та піклування при вступі в процес, участі в ньому в будь-яких процесуальних формах. Так, Сімейний кодекс містить норми про обов'язкову участь у процесі органів опіки та піклування – при розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним (ч. 4, ст. 19 СК). Окрім цього, до СК внесені також норми, згідно з якими прокурор і органи опіки та піклування віднесені до осіб, які мають першочергове

право звернутися за позовом до суду на захист прав неповнолітніх і малолітніх дітей (ст.ст. 165,240 СК).

На мою думку, не можна категорично ставити питання щодо невключення до ЦПК всіх процесуальних правил, які застосовуються під час розгляду справ, які виникають із сімейних правовідносин, та містяться в СК, шляхом внесення застереження про те, що процесуальні норми, які містяться в інших законах, не повинні суперечити ЦПК як спеціалізованому нормативному правовому акту. Такого постулату ЦПК не містить, що свідчить про те, що, розглядаючи справу за участю неповнолітніх, суддя повинен керуватися будь-якими законами, чинними на час розгляду справи. Оскільки основне завдання судочинства по даних категоріях справ – це інтереси дитини та забезпечення стабільних і гармонійних умов її життя. Одним із напрямків удосконалення цивільного процесуального законодавства повинен стати облік тих спеціальних процесуальних норм, які містяться в інших нормативних правових актах матеріального права та ефективно регулюють особливості розгляду конкретних категорій справ з метою ефективного вирішення в суді справ за участю осіб, які не досягли повноліття.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України – 2004. – №40-41,42. – Ст.492.
2. *Кострова Н.М.* Развитие процессуальных правил разбирательства семейных дел // Журнал российского права. – 2001. – № 7. – С.52.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України" № 16 від 12.06.1998 р.
4. *Шерстюк В.М.* Особенности рассмотрения отдельных категорий гражданских дел. – М.: МГУ, 1995. – 180 с.

Dubinskyi O. Y. The participation of infants and minors in civil proceedings

The article deals with the protection of human childhood, when there is a spiritual, moral, physical personality, the comprehension of national and universal values.

Key words: *minor, procedural rules, family law, litigation.*